

Antun Šimčik
Jezične bilješke

Priradio i pogovor napisao Marko Samardžija
Zagreb: Nova stvarnost, 2015., 303 str.

Skupljajući građu za povijest hrvatskoga jezika između dvaju svjetskih ratova, o kojoj je temi objavio autorsku knjigu *Hrvatski jezik i pravopis od ujedinjenja do kraja Banovine Hrvatske (1918. – 1941.)* (Zagreb, 2012.), Marko Samardžija u katoličkome dnevniku *Hrvatska straža* nailazi na rubriku *Jezične bilješke* koju potpisuje Antun Šimčik. Pomno prepisuje sve priloge u slijedu kako su tiskani te ih, dodajući svoj pogovor, objavljuje u zasebnoj knjizi koja izlazi u izdanju Nove stvarnosti.

Antun Šimčik (1893. – 1970.) etnički je Čeh rođen u istočnoj Moravskoj (Záříčí u Chropyně kraj Kroměříža). Potkraj 19. stoljeća Šimčikovi se roditelji sele u Ivanovčane, naselje kraj Bjelovara koje su – prvotno pod imenom Češko Selo (*Pagus Bohemicus*) – osnovali češki doseljenici. Šimčik je u Zagrebu završio klasičnu gimnaziju (1919.) te slavistiku, klasičnu filologiju i romanistiku (1928.). Za vrijeme studija radio je u Jugoslavenskoj akademiji znanosti i umjetnosti kao knjižničar. Od početka tridesetih godina objavljuje članke u novinama, časopisima, kalendarama, zbornicima i drugim edicijama. Od kraja tridesetih prisutan je u konzorciju Hrvatska enciklopedija, koji je 1941. posebnom zakonskom odredbom pretvoren u Hrvatski izdavački (bibliografski) zavod, a nakon preokreta u Nakladni zavod Hrvatske. Godine 1948. vraća se u JAZU i ondje ostaje raditi do umirovljenja. Umro je u Zagrebu 1970.

Samardžija Šimčikov opus dijeli na: spisateljski rad (autor je knjižice *Hrvat obnovitelj Božjega Groba : Fra Bonifacije Drkolica, čuvar Svete zemlje*, Zagreb ¹1936., ²1939.), prijevode (s češkoga, francuskoga, poljskoga, ruskoga i slovačkoga jezika; najpoznatiji mu je prijevod romana *Quo vadis* Henryka Sienkiewicza), etnografske i filološke radove (objavljuje ih uglavnom u *Zborniku za narodni život i običaje Južnih Slavena*), kritičarsko-recenzentske radove (osvrti na kazališna, književna i filološka djela te na radove hrvatskih povjesničara), leksikografski rad (prikupljao građu za *Rječnik hrvatskog književnog jezika*, ispisivao građu za Akademijin *Rječnik*, bio suradnik *Hrvatske enciklopedije* i *Enciklopedije Jugoslavije*, radio na pripremi novoga rječnika stranih riječi, koji je trebao biti pre-rađeno i aktualizirano izdanje rječnika što ga je Ognjen Prica pod pseudonimom Dragutin Kovčić objavio ¹1938. i ²1940.) i na tematski vrlo raznolik publicistički rad (piše o hrvatskoj povijesti, o numizmatici, o hrvatskim studentima na Jagiellońskom sveučilištu u Krakowu, piše čestitarske članke, nekrologe...).

Hrvatsku je jezikoslovnu kroatistiku Šimčik zadužio objavljujući devet godina u dnevniku *Hrvatska straža* jezične članke u rubrici *Jezične bilješke* te pišući „filološke minijature” u raznim časopisima u Hrvatskoj i izvan nje. Prvi članak u rubrici *Jezične bilješke* Šimčik objavljuje 22. siječnja 1932., a posljednji istoga datuma devet godina poslije (1941.). Ukupno je objavio 212 članaka. Članci izlaze neredovito – najviše ih je otisnuto (čak 53) 1940. godine. Poticaj za jezične bilješke Šimčik pronalazi u onodobnim (zagrebačkim, splitskim, beogradskim, sarajevskim) dnevnim novinama.

Knjiga što ju je Samardžija priredio počinje člankom „Činiti štetu”, koji zauzima nepune dvije stranice, a završava člančićem od osam redaka naslovljenim „Pustiti ili ostaviti”. Između njih se, na 255 stranica, nižu članci različite dužine, tematike i „intonacije”. Prilozi objavljeni u „Jezičnim bilješkama” mogu se razvrstati u više skupina: najbrojniji su savjetodavni članci (npr. „Činiti štetu”, „Na licu mjesta”, „Svako toliko”, „Bolji kao superlativ”, „Prijam, prijamni ispit”, „Manastir, kloštar, samostan”, „Skori i skorašnji”, „Zrinjski nije izginuo u Sigetu”, „Škoditi i štetovati”, „Pustiti i ostaviti”), dio je članaka objasnidbene prirode (u njima Šimčik objašnjava podrijetlo i razvoj neke riječi; npr. „Pitani dan”, „Živa”, „Fićfirić”, „Digo, digić, digan”), u nekim člancima objašnjava podrijetlo i značenje kanka narodnoga običaja, narodne izreke, riječi ili sveze riječi (npr. „Piti duhan, lulu”, „Volovska i konjska mati”, „Mrtva tetka”, „Netresk ili čuvarkuća”), u dijelu članaka dotiče se onodobnih (ne samo jezičnih) aktualnosti (npr. „Grad Vatikan”, „Maćuška Rusija”, „Peta kolona”, „Krasnaja zvijezda”). Neki članci tematiziraju frazeme (npr. „Isprašiti tur”, „Kušati sreću”), neki su kritički intonirani (npr. „Jedan sud nad jezikom zagrebačkih novinara”), a članci „Najljepši spomenik u Zagrebu”, „*O fun kaj kaj kaj* i druge jezične nemani” pisani su kao osebujne jezične humoreske.

U člancima se Šimčik kritički osvrće na *Barbarizme* Vatroslava Rožića, na jezične preporuke beogradskoga časopisa *Naš jezik* te upozorava na propuste i manjkavosti u izradi Akademijina *Rječnika*.

Nakon posljednjega članka u knjizi *Jezične bilješke* slijede priređivačeve *Napomene uz ovo izdanje* (261–268) u kojima, uz ostalo, doznajemo da priređivač donosi Šimčikove tekstove sa svim pravopisnim i drugim osebujnostima i nedosljednostima autorova idiolekta (npr. *akoprem*, *valjada*, *jugoslovenski*, *kritikovati*, *Međumurje*, *Spljet*, *tačan*) ispravljajući tek očite tiskarsko-korektorske previde i propuste. U *Napomenama* se taksativno popisuju svi članci te naslovi dopunjuju podacima o godištu i broju *Hrvatske straže* te datumu i stranici na kojoj su objavljeni. Nakon toga slijedi *Pogovor* priređivača (269–284), *Kazalo imena* (285–292) te sažetak na češkome jeziku – *Antun Šimčik: „Jezične bilješke” (Jazykové poznámky)* – u prijevodu Slavomire Ribarove. Knjiga završava *Sadržajem* te *Bilješkom o priređivaču*.

U *Pogovoru* Samardžija promatra Šimčikov purizam kroz tipologiju purističkih postupaka Georga Thomasa i zaključuje da u Šimčika nema elitnoga purizma, ludičkoga purizma ni antipurizma, da je ksenofobni purizam ovjeren tek u naznakama te da glavnina Šimčikovih purističkih prijedloga pripada arhaizirajućemu, etnografskomu i reformnomu purizmu. S obzirom na svjesne napore da se jezik kodificira i standardizira, u knjizi posve očekivano preteže reformni purizam. Samardžija zaključuje da »Antunu Šimčiku nedvojbeno pripada zapaženo mjesto među hrvatskim filozozima koji su između dvaju svjetskih ratova skrbili o čistoći i pravilnosti hrvatskoga jezika« (284).

Znatan dio Šimčikovih članaka odnosi se na onimiju, stoga je knjiga *Jezične bilješke* osobito zanimljiva onomastičarima. U njima Šimčik tematizira ove onimijske kategorije:

- ojkonime (*Galgovo, Galdovo, Zapreseče, Ustirama, Sveti Petar Čvrstec, Kompolje, Kongora, Černovci, Bijači, Nerežište, Varaždin, Agram, Vina Gora, Vinica, Braslovje, Domaslovec, Voloder, Konjska smrt, Kalendari, Lukačev Šamac, Amatovci, Piramatovci, Dabar, Bebrina, Laška Gorica, Stomorina, Bektež, Lepoglava, Kreštelovac, Dubrovnik, Palanjek, Osojnik, Ježdovec, Bertelovci, Mrcine*)
- prezimena (*Vorošilov, Požgaj, Požežec, Čaldar, Čaldarević, Hrženjak, Artuković, Tavelić, Cazin, Samobor, Altiparmaković, Berend, Seletković, Pernar, Prenar, Mosicki, Kotlov, Sapožnikov, Čepulić*)
- osobna imena (*Tomislav, Prodan, Kupljen, Kresimir, Vilena, Gordana, Beneš*)
- nadimke (osobne: *Bašćanska ploča, Nempe, Dušica, Visoko Gorje, Lenjin, Staljin*; nadimke pojedinih naroda: *Boš, Digo/Digić/Digan*)
- etnonime i etnike (*Ugrin, Kirac, Švicar, Sočanin, Salačka*)
- horonime (*Banat, Gornja Slezija*)
- hidronime (*Ukrina, Sarababin vir*)
- imena blagdana (*Tijelovo/Brašanjevo, Velja noć*)
- nesonim *Srepicar*
- hagionim *sveti Benedikt*
- hodonim *Krvavi most*
- mikrotoponim *Vražja gora*
- ime šume *Kneja*
- ime vojnoga časopisa *Krasnaja zvijezda*.

U svojim člancima onomastičke tematike Šimčik čitatelja poučava npr. da je ojkonom *Galdovo* (univerbizacijom prvotnoga imena *Galdovo Selo* sveden na prijevnu sastavnicu) u vezi s riječju *galde* (disimilacijom nastalo od *galge* 'vješa-

la'), da valja razlikovati naselje *Bijači* kraj Trogira od *Bihaća* na Uni, da je bračko naselje *Nerezišće* (starije *Nerezi*) motivirano riječima *nerez*, *nerezina*, *nerezišće* ('zapušteni vinograd'), da je *Ugar/Ugrin* starije ime za Mađara, da je današnje naselje *Sveti Petar Čvrstec* prvotno (1551.) zapisano *Cherztwecz*¹ te u sebi krije pridjev črstv ('čvrst'), da u Akademijinu *Rječniku* zabilježeno ime *Kukač* jest pogrešan zapis – pravilno je *Lukač* (mađarski oblik muškoga osobnog imena Luka), da ojkonimi *Dabar* i *Bebrina* imaju različitu motivaciju (*Dabar* 'dolina', *Bebrina* 'dabar'), a prezimena *Čaldar* i *Hrženjak* motivirana su raznojezičnim (turskim i hrvatskim) leksemima istoga značenja ('raž'), da je osobno ime *Beneš* pokraćenica od svetačkoga imena *Benedikt*, da instrumentalni oblik ruskoga prezimena *Vorošilov* nije *Vorošilovim* nego *Vorošilovom*...

U zasebnome se članku osvrće na dva sinonimna imena blagdana – *Brašančevo* i *Tijelovo* iskazujući svoje neslaganje s Rožičevim tjeranjem potonjega imena »iz hrama hrvatskog jezika«. U jednome od svojih članaka bavi se ojkonomom *Zaprešić* navodeći da je njegov stariji oblik *Zapresečje* (što je tvorbeno istovjetno ojkonomima *Zablatje*, *Zadubravje* i sl.), a to su ime »pokvarili (...) provizori, oficijali i drugi službenici gospoštija u okolici, koji su bili stranci i nijesu znali kako treba hrvatskoga jezika« te da bi bilo »sasvim razumno i na mjestu, kad bi se *Zapresečju* povratilo njegovo staro i pravilno ime«. Pozivajući se na Jirečeka, Šimčik vrlo detaljno opisuje toponime tvorene romanskim pridjevom *santo-* (*Stomorina*, *Sutvara*, *Sućuraj*, *Sukošan*, *Sumartin*...), koji su potvrđeni od Bara do Istre te »jasno svjedoče o tijesnim odnošajima između doseljenih Slovena i starijih Romana, kršćanskih stanovnika primorskih«.

Da su imena svjedoci svjetonazora svojih nadjevatelja, Šimčik potvrđuje opsežnim (brojnim povijesnim potvrdama popraćenim) člankom o profilaktičnim osobnim imenima *Prodan* i *Kupljen*.

Šimčik je oprezan pri tumačenju doimenskoga značenja riječi na kojoj se ime temelji. Tako npr. za *Ukrinu*, bosansku rječicu, kaže da je ime »možda u srodstvu s poljskim nazivom rijeke Vkra (Wkra), koje Brückner (...) izvodi iz litavskoga *vikrus* 'brz'«; pišući o »prezimeni blaženoga Nikole«, kaže: »Čini se, da je plemena hrvatska porodica Tavelića dobila svoje prezime po jednome od svojih preda, koji je vršio službu tavelsku (: *tavel* < lat. *tabello* 'notar, bilježnik'). Ne povodi se za pučkom etimologijom kada je riječ o hidronimu *Sarababin vir* kraj Požege (prema kojoj je vir nazvan tako jer se u »njemu utopila neka baba Sara«, nego srži da se »vir tako zove po čovjeku, koji se zvao Sary-Baba (turski Žuti otac)«.

Autor rubrike „Jezične bilješke“ u *Hrvatskoj straži* nudi i neka zanimljiva objašnjenja, te npr. ime zagrebačke uličice *Krvavi most* (most se u najstarije vrije-

¹ Zapravo *Cherzthwecz* (kako stoji u izvoru – Franjo Rački, Popis župa zagrebačke biskupije 1334 i 1501 godine, *Starine*, 4: 221 – na koji se Šimčik poziva; op. A. F.).

me zvao *Pisani most* ‘šareni most’) nije motivirano krvlju koja se na njemu prolijevala u sukobima »Kaptolomaca i njihovih susjeda purgara sa Gradeca«, nego »po krvavoj, to jest crvenoj boji, kojom je [most] bio oličen«; dokazuje da je pravilno ime hrvatskoga kralja Krešimira – Kresimir (‘onaj koji uskrišava mir ili svijet’), da bi umjesto Šleska i šleski bolje bilo reći *Slezija* i *sleski*, da je novinski naslov »Royal Air Force, noćas su i rano jutros u zoru izveli nekoliko zračnih ataka« »međumurska konstrukcija jer je načinjena po uzoru na međumurske popijevke: Mamica su štruklje pekli, meni nisu nikaj rekli«...

Govoreći o stranim imenima, Šimčik ističe da je »mnogo važnije znati, kako se koje strano ime piše, nego, kako se, vrlo često krivo, izgovara. Kad znamo ispravan način pisanja tuđih imena, lako možemo doznati, makar i kasnije, pravi izgovor; no ako krivo zapišemo po svojoj fonetici stranu riječ, teško je naći put do izvornog njena oblika u pismu«. Dotiče se i imena unesenih u hrvatski antroponimijski sustav iz literature te konstatira da zahvaljujući djelima Marije Jurić Zagorke u hrvatski antroponimikon ulazi osobno ime *Gordana*, kojemu »u jezičnoj praksi hrvatskoj (...) nema traga, ne dolazi ni toliko puta, da bismo ga mogli nazvati bijelom vranom«. Osobno ime *Vilena* (nastalo od imenice *vila*), također iz Zagorkina opusa, nije se nadijevalo jer su Hrvati vile smatrali »za opasna bića, koja znadu naškoditi čovjeku, uzeti mu oči, ruke i noge, utopiti ga u vodi«. Piscima poručuje: »Koga dakle vuče srce da komponira jedan ili seriju historijskih romana, bolje će učiniti, ako svojim osobama dade imena, kakva su bila u običaju u onom mjestu i vremenu, gdje je fabula smještena«.

U povijesti hrvatske onomastike neizostavan je spomen Maretićeve studije o imenima u Hrvata i Srba, objavljene u dvama brojevima časopisa *Rad JAZU*. Šimčik zapaža da u toj studiji izostaju prezimena nalik na toponime, tj. toponimi koji su bez ikakve formalne preinake postali prezimenima (npr. *Segedin*, *Požun*, *Gabela*, *Velebit*, *Drina*), kakvih osim u hrvatskoj antroponimiji ima i u antroponimiji drugih naroda (npr. Talijana i Židova).

Ne moramo se složiti sa svim Šimčikovim tumačenjima pojedinih imena kojima se u svojim *Jezičnim bilješkama* bavi, ali ne možemo, baveći se njima, zanemariti i njegovo tumačenje. Složiti nam se s autorom pogovora da uza sve slabosti koje danas zamjećujemo u njegovim *Jezičnim bilješkama*, »Antunu Šimčiku nedvojbeno pripada zapaženo mjesto među hrvatskim filolozima koji su između dvaju svjetskih ratova skrbili o čistoći i pravilnosti hrvatskoga jezika«.

Andela Frančić